

SKULPTURE MAKONDE

ETNOGRAFSKI MUZEJ U ZAGREBU

SKULPTURE MAKONDE

ZAGREB 1978

Organizacija izložbe i katalog:

Dr Aleksandra-Sanja Lazarević, znanstveni suradnik

Damodar Frlan, kustos

Likovni postav: Dana Heide

Za izdavača: Dr Mario Petrić

Tehnički urednik: Mate Šikić

Tisak: Nacionalna i Sveučilišna biblioteka u Zagrebu

Naklada: 500 primjeraka

SKULPTURE MAKONDE

ZAGREB 1979

Organizator izložbe: Hrvatski
Dr. Aleksandar Čukrić, Ljubljana, Programski voditelj
Dimitrije Prčan, Zagreb
Glavni predavač: Greta Marko
Za izložbu: D. Maria Pavla
Tiskovni voditelj: Miro Štanić
Tisk: Matičnica / Izdavač: Matičnica u Zagrebu
Datum: 1970. godine

**OVA IZLOŽBA JE OSTVARENA U SURADNJI S KOMISIJOM ZA
KULTURNE VEZE S INOZEMSTVOM PRI REPUBLIČKOM
SEKRETARIJATU ZA PROSVJETU, KULTURU I FIZIČKU KULTURU
SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE HRVATSKE**

IZVIŠTAJE

Suočavanje s djelima afričke umjetnosti vrlo brzo prerasta stadij čistog optičkog fenomena, tražeći dalje i dublje one sižee koji bi tu pojavnost protumačili pa možda i približili. Kada govorimo o afričkoj umjetnosti asocijacije se vežu za njene plastičke vrijednosti, za njenu skulpturu koja se, povezana s ornamentalnim simbolima, stapa u totalitet likovnog oblikovanja u ovom dijelu svijeta.

Etnologija nas uči da su skulpture funkcijom određene, da su religijske i magičke, da im je osnova konkretna te da odražavaju određeni način mišljenja i svojevrstan pogled na svijet. Učeći nas tako, etnologija ne kazuje da su ova djela lišena umjetničkih vrijednosti, te bi pravilan pristup njoj bio isti kojim prilazimo svakoj drugoj umjetnosti. A što je ta umjetnost angažirana u smislu i kanonima društva kojem pripada, još jednom kazuje da je umjetnost angažirani čin. Afrička je umjetnost, prema tome, integrirana u društvo, još više, ono je dio njega i ona mu pomaže da definira svoje ideje i vrijednosti.

Suvremene skulpture Makonde, otkrivene pedesetih godina ovog stoljeća, pripadaju aktualnoj afričkoj umjetnosti. Oslobođene tradicionalnih kanona sudjeluju u tanzanijskoj današnjici odgovarajućim idejnim i likovnim konceptom.

Narod Makonde nastava južne dijelove Tanzanije, dok oko 200.000 duša živi u sjevernom Mozambiku. U mitologiji Makonde živi priča da je prvo čovjekoliko biće izrezbarilo drvenu figuru koja se u toku noći pretvorila u ženu. Ta je žena pramajka svih Makonde i otuda ženama pripada ključno mjesto i u društvu i u umjetnosti. Dojučerašnje skulpture i maske posvećene kultu pokojnika danas su se transponirale u kompozicije iz reda tanzanijskog shvaćanja socijalizma.

Imaginacija ovih rezbara gotovo je neograničena. Ide od fantastičnih čudovišta preko seksualnog čina do politike. Ove skulpture jednom su realistička predodžba ljudskog lika, drugi puta mitološka bića životinjskog obličja ili nadrealističke skulpture u kojih su lica s tijelom i sa udovima projicirani u obrnutoj i nerazmrsivoj združenosti.

Rezbare u ebanovini i drugom tvrdom drvu kojeg je vijek trajanja dulji od mekog drva kojim su rezali dojučerašnju skulpturu.

Moderna skulptura Makonde još je nedovoljno proučena. Treba sačekati daljnja istraživanja da bi se utvrdilo koliko je ova umjetnost sposobna da pruži konstruktivni ulog nacionalnoj integraciji.

Aleksandra-Sanja Lazarević

TANZANIJA

POLOŽAJ

Tanzanija se nalazi nekoliko stupnjeva južno od ekvatora, a njena obala prema Indijskom oceanu dugačka je 800 kilometara. To je najveća zemlja istočne Afrike.

POVRŠINA

940.000 kvadratnih kilometara.

TOPOGRAFIJA

U posebne geografske karakteristike Tanzanije ubrajaju se najviša afrička planina (Kilimanjaro), drugo jezero po veličini na svijetu (Victoria) i najduže te drugo najdublje jezero na svijetu (Tanganyika).

KLIMA

Izmjenjuju se dva doba, kišno i suho.

STANOVNIŠTVO

17 miliona stanovnika

NARODI

Najveći dio stanovništva ove zemlje čine pripadnici Bantu jezične grupe.

ŠEF DRŽAVE

Mwalimu Julius K. Nyerere prvi predsjednik Tanzanije, koga najčešće zovu „Mwalimu“ što na kiswahili-u, jeziku tanzanaca, znači učitelj.

POLITIČKO UREĐENJE

Tanzanija je demokratska zemlja s jednopartijskim sistemom. Tanganjika je stekla nezavisnost 9. 12. 1961. godine, a Zanzibar 12. 1. 1964. godine. Dvije suverene države ujedinile su se 26. 4. 1964. godine.

EKONOMIJA

Tanzanija je izrazito poljoprivredna zemlja u kojoj se proizvodi hrana na farmama i plantažama. Najvažnije kulture su pamuk, kava, sisal, klinčić, indijski orah i duhan.

VANJSKA POLITIKA

Vanjska politika Tanzanije zasniva se na suradnji, bratstvu naroda, borbi protiv kolonijalizma aparthejda i rasne diskriminacije, na njegovanju afričkog jedinstva, na slobodi i nezavisnosti, te na načelu nesvrstanosti.

TURIZAM

Najveća atrakcija Tanzanije je mogućnost koju pruža posjetiocima da vide, snime i love preko 40 vrsti divljih životinja. U Tanzaniji ima sedam nacionalnih parkova koji su ujedno i životinjski rezervati, te 40 područja u kojima se čuva divljač. U blizini ili unutar većine parkova smješteni su luksuzni hoteli.

UMJETNOST I RUKOTVORSTVO

Izrada umjetnina i rukotvorina u Tanzaniji ima svoje korijenje još u prehistoriji. To se vidi po prehistorijskim pećinskim slikarijama sjeverne Tanzanije (Kondoa Irangi). U to vrijeme bila je u ovom području raširena i proizvodnja željeza. Umjetnici i rukotvorci oduvijek su prikazivali priču o čovjekovom životu i njegovim pokušajima da ovlada svojom okolinom, te da si život učini udobnijim i smislenijim.

Povijest nas uči da su tradicijska umjetnost i rukotvorstvo izrazito plemenskog karaktera i u većini slučajevi etnički. Kolonijalizam je kulturnom izražavanju naroda Tanzanije nametnuo vlastite vrijednosti i predrasude. Kolonijalni stav prema toj kulturi bio je negativan i činjeni su napori da se domaće ljude uvjeri u bezvrijednost i primitivnost djela tradicijske umjetnosti i rukotvorstva.

Razdoblje nakon dobijanja nezavisnosti donijelo je renesansu svih kulturnih zbivanja, a napose nove stavove prema umjetnosti i rukotvorstvu. Partija i vlada su imali veliku ulogu u ponovnom zadobivanju izgubljene slave i nacionalnog identiteta. S ciljem da se osigura uspjeh, odlukom parlamenta su 1974. osnovana dva vijeća. Cilj osnivanja Nacionalnog savjeta za umjetnost i Nacionalnog savjeta za muziku je unapređivanje umjetnosti i muzike u zemlji.

Umjetnost i rukotvorstvo u Tanzaniji učvršćuju osjećaj jedinstva, vrijednosti zajedničkog rada u svrhu općeg probitka i potrebu za nemilosrdnom borbom protiv narodnih neprijatelja, čuvanja slobode, mira i nezavisnosti. Tanzanija je bogata raznolikim vrstama umjetničkih djela, kao što su na primjer skulptura, slikarstvo, košaraštvo, lončarstvo i pravljenje ogrlica.

SKULPTURA MAKONDE

Narod Makonde živi u južnom dijelu Tanzanije oko grada Newala. Ovo pleme ima veoma bogatu kulturu i oduvijek je bilo vjerno svojoj tradiciji tako da ima vrlo malo stranih utjecaja. Oko 400000 pripadnika naroda Makonde živi u Tanzaniji, a oko 200000 živi u sjevernom Mozambiku.

Rezbarstvo je oduvijek imalo važnu ulogu u povijesti plemena Makonde. U mitu o postanku naroda Makonde prvi čovjek je izrezbario ženski lik iz drveta. Skulpturu je postavio

uspravno i ona je do slijedećeg jutra oživjela. Par je sretno živio i imao je mnogo djece od koje je nastao narod Makonde. Kako je spomenuta skulptura u uspravnom položaju oživjela, umrli se uvijek pokapaju također uspravno kako bi mogli oživjeti. Kako je kod Makonde pojam plodnosti vezan uz ženu, majka je ne samo poštovana već se ponekad i obožava. Dr Livingstone je zabilježio da „Makonde obožavaju umrle majke kao da su božice“. Makonde skulptura je još uvijek svjedok mitskih vrijednosti žene u smislu plodnosti.

Makonde su u prošlosti, kada bi polazili na put, običavali u svrhu zaštite ponijeti skulpture s likom žene. Žena je glava porodice i porijeklo se računa po majci a ne po ocu. Nije stoga čudno da skulpture Makonde tako često prikazuju žene.

Tradicionalna Makonde umjetnost je klasična afrička umjetnost najviše razine, koja se može usporediti s najboljim skulpturama napravljenim u Zairu, Republici Kongo i Zapadnoj Africi. Makonde umjetnici su po tradiciji rezbari koji rade u kontekstu zajedništva, za druge članove svoje etničke grupe, izražavajući religiozne i estetske vrijednosti svoje zajednice.

U tradicijskom društvu Makonde svaka rezbarija ima svoju namjenu. Rezbarije su se izrađivale za sjetvu, žetvu, inicijacijske obrede ili duhovne svečanosti. U svakom Makonde selu postojao je rezbar koji je porijeklom bio iz porodice rezbara, a poznavao ga je svaki suseljan. Zbog svog svetog položaja on je bio vrlo cijenjen. Kada bi stanovnicima sela zatrebala skulptura otišli bi do njega, i nakon što bi mu dali podatke o namjeni rezbarije, on je točno znao koje drvo mora upotrijebiti. Kada bi završio svoje djelo, rezbar bi ga ceremonijalno predao.

Na ovoj izložbi mogu se vidjeti različiti stilovi kao na primjer realistička skulptura, polu apstraktna, Ujamaa „drvo života“, ploče s plitkim rezbarijama i svijet duhova. Realistička skulptura je nastavak klasične Makonde skulpture. Ženski i muški likovi predaka prikazani su kako se bave svakodnevnim poslovima, prikazujući težak život u selima. Polu apstraktna ploče objašnjavaju različita vjerovanja i događaje, kao na primjer s duhovima. Reljefne ploče ilustriraju svakodnevne poslove. Kao što se iz izložbe može vidjeti, duhovi imaju oblike žena, muškaraca i drugih bića. Ponekad se grupe duhova potuku, a koji puta se uslijed raznih uzroka žene i muškarci pretvore u duhove. Neke duhove ljudi koriste da im čuvaju polja i da im pomognu uloviti mnogo ribe. Neki duhovi mogu ljudima naškoditi. Oni se svi razlikuju po obliku ovisno o tome za što se koriste. Ujamaa (drvo života), riječ jezika swahili, znači socijalizam. Ujamaa skupine su zamršene rezbarije, izrađene iz jednog komada ebanovine, a prikazuju život u grupi (ili porodici) ljudi koji žive zajedno. U većini slučajeva lik glave grupe ili porodice više je istaknut i izrađen s više detalja. Svaki lik u grupi prikazan je kako nešto radi, a isto tako i životinje. Ovaj stil je iznikao kao rezultat partijske politike, socijalizma i oslanjanja na vlastite snage, što je započeto 1967. godine kao poznata Arusha deklaracija.

SKULPTURE

1. UJAMAA (ZAJEDNIČKI RAD), autor SIVALE NIKOLE
2. SKUPNI UJAMAA, autor ANASELI NGOLE
3. PORODIČNI UJAMAA, autor SIVALE NIKOLE
4. OTVORENI UJAMAA, autor EMANUEL COSMAS
- 5.
6. MUZIČAR S BUBNJEVIMA, autor FIDEL KANENDA
7. STARAC OBJAŠNJAVA VJEŠTINU UDARANJA U BUBNJEVE, autor JAMES KAPEMBE
8. OPISMENJAVANJE ODRASLIH, autor NEDO KASIA
9. STARI MUZIČAR ODLAZI NA SVEČANOST, autor BELINDA PHABIANI
10. STARI SELJAK SE ODMARA POSLIJE RADA NA POLJU, autor BELINDA PHABIANI
11. STARICA S TERETOM, autor SILPHANO YAKOBO
12. MUŠKARAC NA PUTU U SUSJEDNO SELO, autor JAMES KAPEMBE
13. STARAC ODLAZI RADITI U SVOJE POLJE, autor PIUS MICHOLI
14. ŽENA KOJA SE PRIPREMA ZA INICIJACIJSKU SVEČANOST, autor GALIS MANIKA
15. STARAC KOJI JE SRETAN JER ODLAZI U UJAMAA SELO, autor FIDELI KANENDA
16. MAJKA DOLAZI KUĆI U PRATNJI DJECE, autor KALIBO ALPHONS
17. MUŠKARAC NOSI SVOJE USJEVE U SELO, autor KALIBO ALPHONS
18. STARAC NOSI OGRIJEV, BUNDEVU, TIKVU S VODOM I MOTIKU, autor KALAMA
19. GLAVA PRETKA, autor KALAMA
20. STARAC SAKUPLJA USJEVE, autor ANASELI MGELE
21. STARAC NOSI TRI TIKVE I MOTIKU, autor COSTLEN PALIS
22. CEREMONIJALNA MASKA, autor BRUNO NILOBI
23. STRAŠAN DUH KOJI PRIJETI LOVCIMA, autor DANIEL PATIMES
24. DUH KOJI UZROKUJE KUGU, autor FABIAN MATOLA
25. DUHOVI KOJI ŽIVE NA MORSKOJ OBALI I PLAŠE LJUDE, autor DANIEL PATMES
26. GROZAN DUH KOJI ŽIVI NA VRHOVIMA PLANINA, autor KARANGA SITINI
27. ZLI DUHOVI KOJI ŽIVE MEĐU STIJENAMA, autor ZARAMO KALO
28. ZAO DUH KOJI NOĆU LUTA CESTAMA, autor KHAMIS THOMAS
29. ZAČARANI LJUDI, autor PHIPO SEKA
30. LJUDI IZMIJENJENI ČAROLIJOM, autor M. MTEOS
31. ŽENE I MUŠKARCI SE PRIPREMAJU ZA KUPANJE, autor MATEO KARANGA
32. ŽENA I MUŠKARAC KOJI SE KRIJU UZ STIJENU, autor MOSES MATONGOZI
33. DUH PRONALAZI IZGUBLJENU DJECU, autor ANDREW MAIDA
34. DUH KOJI POMAŽE BILJKAMA U RASTU, autor P. KASEKA
35. ZAJEDNIČKI RAD, autor INANELE KOSMAS
36. ZAČARANI ČOVJEK NOSI ŠTIT I SPREMICU ZA JELO, autor YOTUS MOLE

37. UJAMAA ČLANOVI ZA VRIJEME RADA, autor PHIOLEL HASAN
38. MORSKI DUH KOJI RIBARIMA POMAŽE ULOVITI VIŠE RIBE, autor P. KASEKA
39. DUH KOJI ŠTITI ŠUME OD POŽARA, autor P. KASEKA

DRVENI UPOTREBNI PREDMETI

40. KUTIJA ZA PRAH OD EBANOVINE
41. KUTIJA ZA PRAH OD EBANOVINE
42. KUTIJA ZA PRAH OD EBANOVINE
43. KUTIJA ZA PRAH OD EBANOVINE
44. SPREMICA ZA CIGARETE OD EBANOVINE
45. SPREMICA ZA CIGARETE OD EBANOVINE
46. SPREMICA ZA CIGARETE OD EBANOVINE
47. SVIJEČNJAK OD EBANOVINE
48. SVIJEČNJAK OD EBANOVINE
49. SVIJEČNJAK OD EBANOVINE
50. SVIJEČNJAK OD EBANOVINE
51. ZRNJE OD EBANOVINE
52. ZRNJE OD EBANOVINE
53. ZRNJE OD EBANOVINE
54. ZRNJE OD EBANOVINE
55. ZRNJE OD EBANOVINE

REZBARIJE I SKULPTURE

- T 1 UJAMAA (ZAJEDNIČKI RAD), autor SIVALE NIKOLE
- T 2 UJAMAA, autor MAKUMBI BAS
- T 3 MAWINGU, autor PIOS NICHOLE
- T 4 POSLIJE BERBE KUKURUZA, autor KAMPAMBE J.
- T 5 MAWINGU, autor KOSMAS CHIPUNGU
- T 6 MAWINGU, autor MATEO KANANGA
- T 7 MAWINGU, autor MAKUMBI BAS
- T 8 ŽENA KOJA NA GLAVI NOSI KOŠARU U KOJOJ JE BUNDEVA, autor MAIKO CORNER
- T 9 DVA ČOVJEKA NOSE PACIJENTA, autor ZAIANO KALO
- T 10 VRAČEVI ZA VRIJEME OBREDA, autor ALOIS MASUDI
- T 11 ZAČARANA ŽENA KOJA ŽIVI MEĐU STIJENAMA, autor ABASI SAIDI
- T 12 ZAIGRANA DJECA, autor SHABANI SABINI
- T 13 MAJKA I DIJETE S RIBOM, autor Z. KALO
- T 14 SAKUPLJANJE DRVA ZA OGRIJEV, autor VYELA MINDAJI
- T 15 LIJEČENJE BOLESNIKA, autor NEDO KASIA
- T 16 ČOVJEK IZ POLJA, autor DAUDI SALEHE

- T 17 STARAC SA ŠTAPOM, autor JOHN JECXES
T 18 GLAVA PRETKA, autor PIUS MICHOLI
T 19 ČOVJEK SJEDI S NARAMKOM DRVA ZA OGRIJEV, autor FRANCIS LUPAA
T 20 ČOVJEK S DRVOM ZA OGRIJEV, autor VYELA MINDAJI
T 21 ŽENA I MUŠKARAC, autor ASPRO CHILOMEKA
T 22 GLAVA ČOVJEKA, autor KALANA
T 23 VODENI DUH KOJI KUPAČIMA SIŠE KRV, autor DANIEL PATIMES
T 24 DUH (NEKADA JE ČUVAO FARME OD DIVLJIH ZVIJERI), autor DANIEL PATIMES

RELJEFNE SKULPTURE M. MASENENE-A

- R.S. 1 I. ŽENA NOSI VODU
II. MUŠKARAC KOJI LOVI
III. ŽENA TUČE KUKURUZ U MUŽARU
R.S. 2 I. ŽENA BERE RAJČICE
II. MUŠKARAC PRAVI HAMBAR
III. ŽENA HRANI KRAVE
R.S. 3 ŽIVOT MASAI-A
R.S. 4 RAD U ZADRUŽNOM SELU
R.S. 5 SEOSKI ŽIVOT

POPIS SLIKA

1. „Ujamaa” socijalizam – zajednički život
2. „Mawingu” transformirani ljudski likovi
3. Majka dolazi kući u pratnji djece

Sl. 1

SI. 2

Sl. 3

Ilustracija na koricama: Područja nastavanja naroda Makonde u Tanzaniji i Mozambiku